

R. PAVILIONIS

H. D. TORO IR ASMENYBĖS APSISPRENDIMAS

Dvasinių ir materialinių vertybių santykio problema itin aktuali prieštaravimų draskomiems buržuaziniams Vakarams. Asmenybės likimu techniškai sparčiai besivystančioje savininkiškoje visuomenėje labai rūpinosi ir žymiausias XIX a. pirmosios pusės „transcendentalizmo“ filosofinės bei literatūrinės krypties atstovas H. D. Toro (1817—1862). Mūsų tikslas — bent iš dalies, keliais štrichais, atkurti šio savo laiku nepopuliaraus, šiandien beveik užmiršto, bet savo idėjomis aktualaus JAV filosofo ir literato portretą, įvertinti jo skelbtas mintis visuomeninės pažangos požiūriu¹.

Toro laikė save „poetu, mistiku ir transcendentalistu“, t. y. atstovu tos pasaulio sampratos, kurios pavadinimas ir patosas imigravo iš idealistinės vokiečių filosofijos ir kuri ketvirtajame bei penktajame XIX a. dešimtmetyje netikėtai ir audringai atgimė Naujojoje Anglijoje, Masačiu-setso valstijoje, provincialiaame Konkordo miestelyje, jaunų, dvasinio peno ištroškusių, demokratiškai nusiteikusių inteligentų protuose. Amerikietiškas transcendentalizmas, šiek tiek suvėluotas prancūzų utopinio socializmo, sumaišyto su vokiečių misticizmu, recidyvas, buvo veikiau aistringas tikėjimas, nei filosofija, tikėjimas *idealiu*, transcendentiniu, dieviškuoju žmogaus ir gamtos pradū, tikėjimas slaptina, neapibrėžiama ir didinga galia, nesuvedama į grubią empiriją ir nepaaiškinama jaja. Tai duoklė Platono filosofijos tradicijai, žavėjimasis literatū Šelio ir Vodsvorto, Kolridžio ir Karleilio veikalais. Tai buvo antidogmatiška, antipuritoniška, tuo metu gana revoliucinga ir jau vien savo optimistiniu romantiniu polėkiu humaniška pažiūra į žmogų ir į gamtą, savitiška žmogiškojo proto, sąmonės ir valios apoteozė.

Idealaus prado, iš prigimties slypinčio žmogaus asmenybėje, realizavimą transcendentalistai geidė matyti asmenybės fizinėse ir dvasinėse pastangose, o bet kokia forma pasireiškiantį savo „nuostabios“ prigimties ignoravimą laikė dehumanizacija arba, anot transcendentalistų idėjinio

---

¹ Kai kurie H. D. Toro kūrybos aspektai yra apžvelgti šiose studijose: В. Л. Паринтон, Основные течения американской мысли, т. 2, 1962, М., стр. 465—480; История американской литературы, ч. 1, М., 1971, стр. 169—176.

lyderio R. V. Emersono, „nepakankamu savo paskirties pateisinimu“². Transcendentalizmą galima laikyti savo rūšies ideologine reakcija į tai, ką asmenybės likimui, Amerikos dvasinei ateičiai davė naujos ekonominės tendencijos. R. V. Emersonas rašė: „Gamta pergyvena prekybos antpuolį, lydima pinigų, kredito, garo, geležinkelių, kurie grasina pakirsti žmogaus padėtį ir sukurti naują pasaulinę monarchiją, dar tironiškesnę, nei Babilonas ar Roma. Poetai ir išminčiai beveik išnyko, o išlikusieji apimti drovumo. Jie tiek svetimi tai tironijai, jog amžininkai juos laiko bepročiais, elgiasi su jais lyg su silpnapročiais“³. Būkštaudami dėl industrinio kapitalo įsiviešpatavimo, buržuazinės pramonės raidoje regėdami socialinių prieštaravimų, socialinės neteisybės šaknis, transcendentalistai išlieka ekonominiais romantikais: asmenybės ir visuomenės atgimimo viltį jie visų pirma sieja su patriarchaline fermeryste, smulkaus gamintojo savarankiškumo išsaugojimu.

Konkorde transcendentalistai būrėsi apie savo leidinį „Ciferblatas“ („Dial“). Be minėto Emersono, filosofo ir publicisto, transcendentalistų klubui priklausė žymus trečiojo dešimtmečio darbininkų judėjimo veikėjas, Oueno pasekėjas O. Braunsonas, abolicionistas T. Parkeris, furjeristas Dž. Riplis, literatūros kritikė bei moterų lygiateisiškumo ideologė M. Fuller ir, žinoma, Henris Deividas Toro, jauniausias klubo narys, Emersono bičiulis ir bendramintis.

Transcendentalistų susirūpinimas asmenybės dalia sparčiai progresuojančioje industrinėje savininkiškoje visuomenėje iš esmės turėjo du sprendimo variantus: kolektyvistinį ir individualistinį. Pirmojo varianto šalininkai pamėgino realizuoti savo idėjas sensacingai nuskambėjusiu Bruko fermos (Brook-Farm) eksperimentu: netoli Konkordo miestelio jie įkūrė žemės ūkio koloniją, kuri, jos dalyvių sumanymu, turėjo parodyti Amerikai protingo ir teisingo gyvenimo pavyzdį. Emersonas, Fuller ir Toro nedalyvavo furjeristų eksperimente: asmenybės atgimimą jie išivaizdavo kitaip. Ir, tur būt, net vienas iš transcendentalistų nebuvo toks originalus ir nuoseklus savo individualistine pasaulėjauta, kaip „poetas, mistikas ir transcendentalistas“ Henris Deividas Toro, palikęs mums filosofinę literatūrinę savo gyvenimiškos patirties ataskaitą, pavadintą „Voldenas, arba gyvenimas miške“⁴,—originaliausią ir reikšmingiausią transcendentalizmo ideologijos ir praktikos pavyzdį.

Toro „Voldenas“—tai trisdešimtmečio amerikiečio išpažintis, amerikiečio, kuris baigė Harvardo universitetą, išbandė keletą amatų (jų tar-

² R. W. Emerson. The Transcendentalist.— Works, Boston, 1903—1904.

³ R. W. Emerson, Journals of Ralph Waldo Emerson, with Annotations, vol. V, Boston, 1909—1914, p. 285.

⁴ H. D. Thoreau, Walden, or life in the Woods, Oxford, 1929; rusų k.: Г. Д. Торо. Уолден, или жизнь в лесу, М., 1962.

pe — pieštukų meistro, mokytojo, girininko) ir, dvejiems metams savo valia palikęs civilizuotą pasaulį, gyveno atsiskyreliu miške. Tai pokalbis su savimi ir su tais, kurie panorėtų atlikti panašų gyvenimo eksperimentą, pokalbis apie žmogaus egzistencijos prasmę, apie teisingą, išmintingą gyvenimo būdą, apie netikras vertybes ir parsidavimą joms, apie pavojus, kurie tyko žmonių, apie žmogaus „viešėjimo gamtoje“ svarbą jo paties gyvenimo vertės supratimui, apie būtiną žmogaus ir gamtos harmoniją. Tai nepaprastai subtilūs, betarpiškai patirto jausmo išpūdį paliekantys pirmų gamtos grožio aprašymai, atitinką aukščiausius pasaulinės beletristikos kriterijus, ir gniuždanti amerikietiškosios tikrovės, jos institutų ir idealų kritika. Čia keliama paties žmonių bendruomenės *progreso* problema, o dažnai pateikiama ir romantiškai naivi pozityvi gyvenimo programa.

Toro negali susitaikyti su mintimi, kad jam, kaip ir kitiems jo amžininkams, būtina *pasirinkti* vietą savininkiškame pasaulyje, atsisėsti kažkam ant sprando ir begėdiškai pradėti didįjį Kaupimą arba pakišti nugara, kad ant jos atsisėstų kitas, arba stačiai pasirinkti vieną iš daugelio amatų ir it gigantiškos mašinos sraigteliui funkcionuoti, kol teks išeiti iš rikiuotės ir jį pakeis kitas. „Žmonių triūsą žymi klaida. Dauguma žmonių netgi šioje palyginti laisvoje šalyje per apsirikimą ar stačiai dėl tamsumo taip užimti fiktyviais rūpesčiais ir nereikalingu gyvenimo triūsu, kad negali rinkti jo geriausių vaisių“⁵. „Fiktyviais rūpesčiais“ buvo užsiėmusi visa Amerika — ir fermeriškoji, ir gimstančioji pramoninė. Jais, Toro manymu, užsiėmę ir engiantieji, ir engiamieji, sotūs buržua ir skurdžiai: tiek vieny, tiek kitų gyvenimo būdas absurdiškas, net šventvagiškas. Toro kurčias bet kokiai istorinio socialinio pobūdžio argumentacijai, kai mėginama paaiškinti, tuo labiau pateisinti jo amžininko padėtį, kurios dramatiškumą sudaro tai, kad, žmogui kuriant Daiktų Pasaulį, tas Pasaulis ima kurti jį patį. („Kai fermeris išigyja namą, jis nepraturtėja, bet nukursta, nes tai namas išigijo jį“⁶; „Aš linkęs galvoti, kad ne žmonės gano bandas, bet bandos gano žmones — jos tiek laisvesnės!“⁷). Daugumos amžininkų abejingumą savos egzistencijos vertei ir neišvengiamai jos baigčiai galima aiškinti pačios gamtos nustatyta gana tolima žmogiškųjų pojūčių realijai tos baigties perspektyva: laiko tarpas, kurį žmogus išgyvena šiame pasaulyje, matyt, pakankamai didelis, kad aibė žmonių negali spekuliatyviai priartėti prie jos galo taip, kad jo akivaizdoje tie kasdienybės rūpesčiai ir pastangos pasirodytų stublinančiai niekingi ir absurdiški. Apgavystei, kuri vadinama „didžiaisiais gyvenimo būtinumais

⁵ Ten pat, p. 4.

⁶ Ten pat, p. 28.

⁷ Ten pat, p. 38.

ir patogumais"⁸, žmonės, Toro manymu, atiduoda didesniąją savo gyvenimo dalį, kitą dalį (jei tokia dar lieka) skiria vadinamųjų dvasinių poreikių tenkinimui. Tačiau vienas užsiėmimas prieštarauja kitam, vienas neigia kitą ir primena kuriozišką istoriją apie budelį gydytoją, kuris, sudorojęs eilinę savo aukų partiją, porą laisvo vakaro valandų skiria ligonių, jo būsimų aukų, vizitavimui. Siekti kuo patogesnio, kuo daiktiškesnio gyvenimo, bet kuria kaina išsilaikyti, prasimušti ir pasiekti palaimingąjį sotumą (*tada* atsiras laiko „nebūtiniams“ poreikiams tenkinti) — štai amerikietiškojo vartotojo devizas. Žmogaus materialinės gerovės kaina Toro laiko paradoksalia: tai jo paties *gyvenimo* kaina. Tokia kaina jam atrodo nežmoniška. Šūkius apie žmogaus progresą, tokia kaina pasiektą Daiktų Pasaulyje, Toro supranta kaip atvirą demagogiją. Demagogas tas, kas rodo į minią, sakydamas: tai jie, šitie žmonės, pastatė tą gigantišką tiltą, jie savo krauju ir prakaitu sukūrė tai, kuo šiandien mes didžiuojamės ir ką vadiname progresu. Bet ar nebaisu,— klausia Toro,— kad jie *savo gyvenimu* turėjo iškęsti tą progresą? Ir ar įmanoma sugalvoti piktesnę pajuoką iš žmogiškojo orumo?! „Kaip! — sušunka milijonas airių, išlendančių iš savo lūšnų,— argi blogas tas geležinkelis, kurį mes pastatėme?“ „Ne,— atsakau aš,— *palyginti* neblogas, jūs galėjote pastatyti ir blogesnį; bet aš linkiu jums, kaip savo artimiesiems, išmokti geriau praleisti laiką, negu kapstantis šitame purve“⁹. Taigi socialinės bei ekonominės būtinybės motyvai nefigūruoja Toro žmogiškosios būties koncepcijoje, atvirai individualistinėje ir asocialioje. Vieninteliu tikrosios pažangos kriterijumi Toro laiko patį *žmogų*. Ar praturtėja žmogus savyje, ar praplečia jis savo akiratį, plėsdamas Daiktų pasaulį? Jei ne, tai ar apskritai tatau galima vadinti pažanga, kokios bebūtų jos daiktinės apraiškos? Ir *kam* tuomet tarnauja toks progresas? „Mes skubame prakasti tunelį po Atlanto vandenynu ir keliomis savaitėmis priartinti Senąjį Pasaulį prie Naujojo, bet pirmoji naujiena, kuri pasieks plačią, atlėpusią Amerikos ausį, gali būti ta, kad princesė Adelaidė (Anglijos karalienės Viktorijos duktė,— R. P.) serga kokliušu“¹⁰. Kuo gi virsta žmonių bendravimas, vienas didžiausių žmogaus egzistencijos privalumų, tokiaime sudaiktintame, bet dehumanizuotame pasaulyje? Kai žmonės darosi vienodesni už jus supančius daiktus, jie, niekuo nerizikuodami, visą bendravimo našą gali perduoti daiktams,— pastarieji tuomet virsta ne tik būtina bendravimo grandimi, bet ir visu bendravimo turiniu. Dvasiniam ryšiui nelieka vietos. Pagaliau ar įmanomas toks ryšys tarp „pardavusių dvasią“?

⁸ Ten pat, p. 29.

⁹ Ten pat, p. 47.

¹⁰ Ten pat, p. 45.

Tačiau, Toro manymu, nėra jėgos, kuri galėtų mums primesti tokią bendravimą be *mūsų pačių* sutikimo. Žmogus visuomet elgiasi ir mąsto taip, kaip *jam pačiam* atrodo teisinga ir tikslinga; *mūsų* gyvenimo būde svarbiausia *mūsų pačių* sankcija, *mūsų valia*. Tai *mūsų* gyvenimas, ir *mes* privalome pasirinkti savąjį jo įprasminimo būdą. „Tad kodėl gi tu gyveni niekingai ir bergėdžiai, kai tuo tarpu tavęs laukia nuostabi būtis?“¹¹

Jeį, spiriamas vidinio balso, išsinarplioji iš savo nuomonės vergijos ir, atlaidžiai pažvelgęs atgal, nusišypsai savo nevertai, tolydžio tolstančiai būčiai, tu vėl esi laisvas. Neegzistuoja nieko, išskyrus tavo laisvę ir valią, kuri iš naujo teigia savo „aš“. „Prieš tave gyvenimas,— sako Toro,— didžiąja dalimi dar neatliktas eksperimentas, ir tau jokios naudos iš to, kad kažkas jau bandė jį“¹². Alternatyva, aiški ir nedviprasmiška: arba, siekiant aiškiai absurdiškų tikslų, pražudyti savo gyvenimą, arba įvaldyti teisingo gyvenimo *meną*, gyventi „paprastai, nepriklausomai, didžiadvasiškai ir atsakingai“¹³. Toro, paniekinęs civilizotos Amerikos sirenas, pasirenka antrąją galimybę. Suvokdamas neįkainojamą gyvenimo vertę, jis manė, kad kiekvieno žmogaus pareiga — siekti tokio gyvenimo, kuris netgi smulkmenomis būtų vertas polėkių, gimstančių iškilniausią ir reikšmingiausią jo gyvenimo valandą¹⁴.

Gyvenimo tiesos, jo prasmės ieškojimas, Toro supratimu,— ne kabinetuose užsisklendusių filosofų prerogatyva. Tikroji filosofija — ne profesija ir ne „hobi“, bet *gyvenimo būdas*; ne romūs postringavimai apie tiesą, bet aktyvus jos ieškojimas ir realizavimas pačioje žmogaus būtyje. „Šiandien esama filosofijos profesorių, bet nėra filosofų. Būti filosofu — nereikia tik sugebėti galvoti apie subtilius dalykus ir netgi įkurti kokią nors mokyklą; būti filosofu — reikia taip mylėti išmintį, kad gyventum pagal jos reikalavimus <...> Tatai reikia ne tik teoriškai, bet ir praktiškai spręsti kai kurias gyvenimo problemas“¹⁵. Visa tai, žinoma, skambėjo kaip anachronizmas dinamiškoje gimstančio kapitalo viešpatijoje, išpažįstančioje pelno ir nuostolio, smurto, parsiđavimo ir apgaulės „filosofiją“. Bet būtent tokį anachronizmą viešai skelbė Toro, nebijodamas atsilikti nuo „laiko dvasios“. Mat, „jei žmogus nežengia koja kojon su savo pakeleiviais, tai, gal būt, dėl to, kad jis girdi kito būgno garsus“¹⁶.

Toro, tas jankio tipo senovės graikas, išeidamas į Voldeno miškus ir nerizikuodamas prarasti nieko, ką brangino ir vertino, sekė helenistiniu

¹¹ Ten pat, p. 201.

¹² Ten pat, p. 6.

¹³ Ten pat, p. 11.

¹⁴ Ten pat, p. 79.

¹⁵ Ten pat, p. 11.

¹⁶ Ten pat, p. 292.

paprastumo principu. „Aš išėjau į mišką todėl, kad norėjau gyventi protingai, turėti reikalą tik su esmingais gyvenimo faktais ir ko nors iš jo pasimokyti, kad nepasirodytų prieš pat mirtį, jog iš viso negyvenau. Aš nenorėjau gyventi netikro gyvenimo, gyvenimas pernelyg brangus; nenorėjau aš praktikuoti ir rezignacijos, nebent ji būtų neišvengiama. Aš norėjau gyventi giliai, iščiulpti visą gyvenimą iki kaulo smegenų, gyventi sveikai ir spartietiškai...“¹⁷ Jeigu tas gyvenimas pasirodys niekingas, tada „iškelti visą tikrąjį jo niekingumą ir paskelbti apie jį visam pasauliui, bet, jeigu jis pasirodys iškilnus,— pažinti jį nuosava patirtimi ir teisingai papasakoti apie jį kitame savo ekskurse“¹⁸. Žmogaus fiziniam buvimui yra svarbus maistas, drabužiai, pastogė, bet šitų dalykų užtikrinimas, Toro manymu, neprivalo paglemžti viso žmogaus laiko ir visų jame glūdinčių dvasinių bei fizinių išteklių. Šie dalykai — duoklė būtinybei, bet žmogus gyvena ne vardan jos; tai būtinybei patenkinti pakaktų nežymios jo fizinių ir dvasinių pastangų dalies. (Prisiekęs individualistas Toro tai demonstruoja savo voldeniškos patirties pavyzdžiu, o nepatikliesiems jis „amerikoniškai“, cento tikslumu, atskleidžia visas savo iš tikrųjų idealiai realizuoto biudžeto „paslaptis“.) Šiuos realius reikalavimus žmonės pavertė fetišu, kuriam jie neša vis didesnes aukas ir galų gale aukoja tai, kas švenčiausia ir vertingiausia,— savo gyvenimą. Jei kartą mums jau teko savo brangaus laiko dalį paskirti mąstymui apie daiktus, tai, gal būt, buvo būtinybė, bet jau *tuokart* mes rizikavome prarasti proto blaivumą daiktiškojo pasaulio atžvilgiu. Šis pasaulis vėliau gali neišvengiamai pareikalauti dar didesnės aukos ir pagimdyti mumyse baisią daiktų aistrą (žmogaus evoliucija, matyt, dar taip netoli tepažengusi), savo jėga pranokstančią bet kurią kitą („Geriausia vengti blogio pradų“,— perspėja Toro¹⁹). Kaip neprisiminti laikų, kai „indėnų rašmenyse vigvamas buvo dienos žygio simbolis, o eilė tokių vigvamų, išpiaustytų medžio kamiene, rodė, kiek kartų jie čia sustodavo nakvynei“²⁰. Šiandien, deja, tai nuskamba primityvaus romantizmo gaidelė. Toro supratimu, žmonėms nepavyko išspręsti konflikto tarp laukinės ir civilizuotos būklės: palikę pirmąją, jie prarado ir nuostabų gebėjimą tenkintis būtiniais dalykais; žmonės pradėjo planetinę kovą už pertekliaus pasiskirstymą. Prasidėjo didysis judėjimas ne vardan to, kas yra „tikrai verta pagarbos“, bet kas „yra gerbiama“²¹; žmogaus vertės kriterijais tapo daiktiniai jo būties atributai. „Įdomu, koku laipsniu žmonės išsaugotų savo visuomeninę padėtį, netekę savo aprėdų. Ar pavyk-

¹⁷ Ten pat, p. 80.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Ten pat, p. 20.

²⁰ Ten pat, p. 23.

²¹ Ten pat, p. 18.

tų jums tada civilizuotų žmonių grupėje išskirti tuos, kurie priklauso labiausiai gerbtinai klasei“²². „Aprenkite baidyklę savo drabužiais, o patys atsistokite greta nuogi — ir žmonės greičiau pasisveikins su baidykle, nei su jumis“²³. „Mes žinome nedaug žmonių, bet labai daug palaidinių ir kelnių“²⁴, — negailestingai ironizuoja Toro.

Atsiskyrusio nuo Konkordo pasaulio Toro neslėgė šilumos, pastogės, valgio būtinybė. Ji sudarė vieną iš jo būties džiaugsmų, sukurtų jo paties rankomis. „Išmokti gyventi žaidžiant“²⁵, — toks buvęs prosenių gyvenimo būdas. Daiktų Pasaulis, tur būt, sukomplicavo ne tiek save patį, kiek *mūsų požiūrį* į jį. Aistra daiktams lemia tai, kad žmonės užsibarikaduoja savo smulkių, niekingų problemėlių pasauliuose, atsiriboja nuo Gamtos (ir nuo *savęs*, nes jie — Gamtos dalis!), nuo didžiojo pasaulio paslapčių ir mįslių. Žmonės lengvai išmaino tai, kas gyva bei amžina, į tai, kas negyva bei laikina, ir tampa abejingais tikrumui ir turiningumui, lyg nepastebėdami juos užpildančios tuštumos. Kokia turėjo būti ta jėga, kuri įveikė mūsų giminingumo Gamtai instinktą!

Toro laiko laimingu tą, kas dar gali patirti svaiginantį vienybės su gamta jausmą, patirti jaudinantį jos artumą. „*Greta* mūsų nuolat vyksta patys didingiausi dėsniniai. *Greta* mūsų ne tas darbininkas, kurį mes nusamdėme ir su kuriuo taip mėgstame pasišnekučiuoti, bet tas darbininkas, kuris mus pačius sukūrė“²⁶. Tai ta draugė, kuri mąstytojui Toro šimteriopai atlygino už jo nutrauktus ryšius su „užimtais gyvenimu“, paskendusiais begalybėje rūpesčių konkordiečiais. Tai ta draugė, kurią prie Voldeno tvenkinių rado Toro ir su kuria jam buvo maloniausia bendrauti. Jei tai buvo vienatvė, tai ji buvo daug turtingesnė už triukšmingiausią civilizuotą draugiją, kurioje pasikeičia naujausiomis žiniomis, bet ne naujausiomis *mintimis*, kurioje kalbama apie viską, bet nieko nepasakoma. Tokioje draugijoje mes primetame save vienas kitam, kadangi „per dažnai susitinkame, nespėję įgyti jokios naujos vertės vienas kito atžvilgiu. Mes triskart per dieną susitinkame prie valgio ir kiekvienąsyk vaišiname kits kitą tuo senu apiplėkusi sūriu — savimi. Mums teko susitarti dėl kai kurių etiketų ir mandagumo taisyklių, kad tie dažni susitikimai būtų pakenčiami ir kad mes nesusiritume. Mes gyvename per tankiai, kliūvame vienas už kito, ir, manau, dėl to netenkame pagarbos vienas kitam“²⁷.

²² Ten pat.

²³ Ten pat, p. 17.

²⁴ Ten pat, p. 18.

²⁵ Ten pat, p. 62.

²⁶ Ten pat, p. 119.

²⁷ Ten pat, p. 89.

Gamta mums neprimeta savęs, ir, svarbiausia, ji pilna *tikrų* paslapčių ir *tikro* didingumo. Tačiau vargu ar Toro būtų palikęs garbingąją Konkordo visuomenę, jei jos geriausi atstovai nenusileistų gamtai savo masinančiomis savybėmis: naujumu, kūrybingumu, dvasiniu turtingumu. Žmogaus būti, pačią jo egzistencijos galimybę sąlygoja jo bendravimas su kitais žmonėmis. Būtų nuostabu, jei tas bendravimas prilygtų žmogaus bendravimui su Gamta, jo norui pažinti ją, atskleisti joje slypinčius pasaulius, pagaliau norui per ją suprasti *save*. Toro rašė: „Aš noriu žmogaus žiedų ir vaisių, kad pajusčiau aromata, sklindantį nuo jo, o bendravimas su juo kad būtų pažymėtas brandumo“²⁸.

Kaipgi žmogus pasiekia to brandumo (mes jau matėme, kaip jis jį praranda)? Gal būt, darydamas gera kitam žmogui? Bet filantropija, ta gyvybingiausia visų laikų idėja, Toro supratimu, veda į absurda.

Žmonės nėra vienodi, ir nevienodas jų gėrio supratimas: engiantysis ir engiamasis, sukčius ir jo auka niekuomet nepriims vienodos gėrio definicijos. Skirtingai suvokdami ir vertindami juos supantį pasaulį, tikėdamiesi iš jo skirtingų gėrybių, žmonės nevienodai suvokia ir tai, kuo turėtų būti pagrįsti jų tarpusavio santykiai. Net instinktyviai jausdami vienas kito artumą, jie negali surasti jo išraiškos būdų, nes skirtingai supranta to artumo realizavimo kelius. Toro manymu, daryti gera jo konkordiškajam kaimynui,— vadinasi, atimti iš jo tai, vardan ko jis iki šiol egzistavo, mainais negarantuojant jokio (šiuo atveju materialaus) ekvivalento. Daryti jam gera, vadinasi, gramzdinti jį dar giliau į tą dumblą, kuriame jau ir dabar jis sėdi iki pažastų. „Ir, gal būt, būtent tas, kuris atiduoda daugiausia pinigų ir laiko vargšui, savo paties gyvenimo būdu įtvirtina tą skurdą, kurį jis ketina palengvinti“²⁹.

Toro supratimu, jokių gėrio darymu, jokiomis teorijomis ir įrodymais neįmanoma pažadinti žmoguje to, kas yra *jo paties* proto ir valios kūdikis, ką pats žmogus turi savyje išnešioti ir pagimdyti. „Jei žmonės nebūtų apimti snaudulio, jie kažką dar nuveiktų. Milijonai budrūs fiziniam darbui; bet tik vienas iš milijono pakankamai budrus vaisingai protinei pastangai, ir tik vienas iš šimto milijonų — dieviškam gyvenimui arba poezijai. Būti budriam — reiškia gyventi“³⁰. Toro reikalauja *maksimumo* pastangų iš kiekvieno žmogaus, nepaisydamas jokių istorinių, socialinių, ekonominių prielaidų. Jis teigia idealą ir ieško jo tikrovėje. O jo neradęs, konstatuoja: „Tuo tarpu mes gyvename niekingai kaip skruzdės, nors padavimas tvirtina, kad mes jau seniai paversti žmonėmis... Mes išievojame savo gyvenimą smulkmenoms“³¹. Dauguma

²⁸ Ten pat, p. 67.

²⁹ Ten pat, p. 66.

³⁰ Ten pat, p. 79.

³¹ Ten pat, p. 80.

žmonių gyvena kitų žmonių gyvenimais ir kitų žmonių mintimis. Jie taip ir miršta, „nedalyvavę“ gyvenime aukštąja šio žodžio prasme.

Vienatvė, kaip ją suprato Toro, nereikia nei gyvenimo, nei žmonių išsižadėjimo: ji tėra tik siekimo išmintingiau gyventi ir turiningiau bendrauti su žmonėmis išraiška. Vienatvė — tai ne atsitiktinai patekusio į šį pasaulį ir juo nusivylusio žmogaus tyli drama, ne dar „nenubudusių“, bet jau spėjusių „susvetimėti“ būtybių niūri religija. Toro pripažino ne tamsią, atsiskyrėlių rūšiais dvelkiančią vienatvę, bet vienatvę, pilną neišsemiamų galimybių bei atradimų gamtoje ir savyje, vienatvę, teigiančią mūsų būties *prasmę* ir *vertę*. Tai būklė žmogaus, kuris nubunda ir nori pažadinti kitus bei pasidalyti su jais naujo reginio džiaugsmu: „Aš neketinu rašyti odės nevilčiai, priešingai, aš ketinu giedoti kaip rytmečio gaidys ant laktos jau vien tam, kad pažadinčiau savo kaimynus“³². Vienatvė — tai himnas *gyvenimui*, tai atsakomybės už savąjį gyvenimą mokykla ir jo išmintingumo barometras. Jei vienatvė kankina, jei ji yra tuštuma, tu pasiruošęs užpildyti ją bet kuo, tu stengiesi nelikti vienas, kad nuslopintum tą jausmą. Vienatvė neslegia, jei tu pats sau esi daug didesnis pasaulis, negu tas, kuriame gyveni. „Jei aš, nelyginant voras, būčiau pasmerktas praleisti visą savo gyvenimą palėpės kampe, pasaulis man išliktų toks pat didžiulis, kol mėno mintys būtų su manimi“³³.

Vienatvė yra kūryba: atskleisdami savyje tai, kas nauja, mes *toliau kuriame* save. „Būk Kolumbu ištisiems naujiems kontinentams ir pasauliams tavyje, atveriantiems naujus minties, bet ne prekybos kanalus. Kiekvienas žmogus yra viešpats karalystės, greta kurios žemiškoji caro imperija — tik liliputiška valstybėlė, žemės kauburys, paliktas ledynų. O juk esti patriotų, kurie nejaučia pagarbos *sau* ir aukoja didesnę mažesniais“³⁴. Turėdami grynai žmogišką privalumą *suvokti* save, mes negalime nepatirti nuostabos, laukdami ko nors nauja iš mūsų prigimties ir proto. Mes mėginame atskleisti aplinkinio pasaulio paslaptis, o *pačiuose mumyse* slypi dar neįminta mįslė. Mes privalome atspėti *pačius* save. Toro supratimu, noras pažinti mus supantį pasaulį, o per jį ir save, noras paaiškinti mūsų pažintinį sugebėjimą nusako žmogaus egzistencijos vertę ir unikalumą.

H. D. Toro be atvangos deklaravo ištikimybę tam, kas kūrybinga ir amžina, paprasta ir išmintinga. Asmenybė, įtvirtinanti save kiekvienu savo poelgiu, ištikima sau kiekvienu bendravimu su aplinka atveju — tokį žmogų ir *be jokių išlygų* geidė matyti Toro ir pats visomis išgalėmis

³² Ten pat, p. 74.

³³ Ten pat, p. 295.

³⁴ Ten pat, p. 288.

siekė toks būti. Toro buvo individualistas ir savo teorine, ir praktine veikla. Žmogiškosios asmenybės „išgelbėjimo“ jis nelaikė tam tikros socialinės tvarkos sąlygojamų visuomeninių institucijų reikalui. „Aš kalbu apie tai bešališkai, kaip asmuo, nesuinteresuotas nei dabartinės ekonominės ir socialinės tvarkos sėkme, nei žlugimu“³⁵.

Natūralios būties alternatyva, kurią siūlo Toro, negalėjo būti priimta visos visuomenės mastu, ir būtent šiuo požiūriu ji aiškiai naiviai utopiška: pats tos visuomenės egzistavimas gyvybiškai susijęs su *materialia* jos pažanga, kuri yra būtina begalinės žmogaus kūrybinės potencijos realizavimo sąlyga. Tam tikras tos materialinės, techninės bei *socialinės* pažangos laipsnis turi užtikrinti vis didesnei žmonių masei galimybę gyventi savo žmogiškosios prigimties vertą gyvenimą.

Toro humanistinis-romantinis nusistatymas prieš mašininį antpuolį kilo iš aštraus disproporcijos pajautimo tarp technikos ir žmogaus dvasios progreso privatinės nuosavybės teise paremtoje visuomenėje. Tai siekimas neužmiršti žmogaus ir neįžinti jį žeminančios padėties. Ir tas siekimas išlieka reikšmingu tol, kol egzistuoja socialinės bei ekonominės sąlygos, devalvuojančios žmogiškos būties vertę.

---

³⁵ Ten pat, p. 48.